

Pääkirjoitus

Jenni Mäenpää

Tutkimuksen kuplat

Vihapuhe, sananvapaus, samanmielisten yhteisöt ja kuplautuminen ovat teemoja, jotka ovat puhuttaneet sekä journalisteja että viestinnän ja median tutkijoita laajasti ympäri Eurooppaa ja Yhdysvaltoja enenevästi viime vuosina. Euroopassa suuri pakolaisten määrä vuonna 2015, terrori-iskut ja äärioikeiston nousu ovat lisänneet vastakkainasettelua samoin kuin Donald Trumpin äärimmilleen kärjistämä retoriikka Yhdysvalloissa. Monet tahot ovat kantaneet huolta erityisesti siitä, että eri mieltä olevien ihmisten keskustelu on vähentynyt, kansat ovat vahvasti jakautuneita, ja ihmiset seuraavat yhä enemmän vain medioita, jotka ovat lähellä heidän omaa arvomaailmaansa.

Sinänsä ilmiö ei ole uusi; ihmiset ovat ennen internetiäkin etsineet tukea omalle maailmankuvalleen sisällöistä, jotka ammentavat tutusta arvopohjasta. Nettiakakaudella mielipiteet ovat kuitenkin kärjistyneet erityisesti anonyymeillä keskustelupalstoilla, minkä lisäksi algoritmit auttavat tehokkaasti samanmielisten kuplien syntymisessä. Tässä numerossa julkaistava Eliisa Vainikan artikkeli *Naisvihan tunneyhteisö – Anonyymisti esitettyä verkkovihaa Ylilaudan ihmissuhdekeskusteluissa* pureutuu yhteen tällaiseen keskustelufoorumiin, jossa on tilaa vain hyvin kapeille näkemyksille. Lisäksi Janne Matikaisen arvioimassa kirjassa *Online Hate and Harmful Content* pureudutaan ilmiön syntymekanismeihin ja analyysityökaluihin. Molemmat tekstit antavat eväitä ymmärtää muun muassa sitä, miten anonyymit verkkoalustat luovat edellytyksiä kuplautumiselle ja mahdollistavat vihapuheen leviämistä.

Myös journalistit ovat lähteneet liikkeelle verkkovihaa murtamaan. Tätä kirjoittaessani Helsingin Sanomat kutsui ihmisiä mukaan Suomi puhuu -nimiseen tapahtumaan keskustelemaan arvoiltaan vastakkaisen ihmisen kanssa (Hartikainen ja Saarikoski 19.2.2019). Lyhyen arvokyselyn jälkeen algoritmi etsi kullekin vastaajalle parin, joka oli vastannut kyselyyn mahdollisimman eri tavalla mutta asui mahdollisimman lähellä. Parien oli määrä tavata omaehtoisesti, keskustella heitä jakavista asioista toista kunnioittavasti ja raportoida kokemuksistaan sosiaalisessa mediassa. Tavoitteena oli edistää demokratiaa lisäämällä keskustelua eri tavoin ajattelevien ihmisten välillä.

Muitakin vastaavia medialähtöisiä yrityksiä lisätä vuoropuhelua on ollut sekä Suomessa että muualla. Helsingin Sanomien lanseeraama malli sai alkunsa Saksasta vuonna

2017, ja sen jälkeen vastaavaa on toteutettu jo useammassa Euroopan maassa. Suomessa Yle esitti lähes samalla idealla toimivaa Kuplat-televisiosarjaa vuosina 2017–2018. Myös mediatutkimuksessa on haluttu edistää kunnioittavan keskustelun päämäärää eri tavoin. Yksi esimerkki on Tampereen yliopistossa vuosina 2016–2018 toteutettu Sovittelujournalismi-hanke, jossa toimittajat ja tutkijat ideoivat ja toteuttivat uusia työmenetelmiä voimakkaita tunteita herättävien aiheiden keskusteluttamiseksi (Hautakangas ym. 2017).

Hankkeen taustalla on vaikuttanut useita eri puolilla maailmaa toteutettuja journalismin kehitysprojekteja, joita on nimetty esimerkiksi rakentavaksi journalismiksi (constructive journalism) tai ratkaisukeskeiseksi journalismiksi (solutions journalism). Projekteja yhdistää suuntaus, jossa peräänkuulutetaan journalismin vastuuta uutisoinnin seurauksista tai etsitään journalistiselle kerronnalle aiempaa positiivisempia tulevaisuudenvisioita. Tutkijoiden kasvavasta kiinnostuksesta näihin aiheisiin kertovat muun muassa Journalism Practice -lehdessä vuonna 2018 ja Journalism-lehdessä vuonna 2019 toteutetut rakentavaa journalismia käsittelevät teemanumerot (Ahva & Hautakangas 2018, Mast ym. 2019).

Mainittujen kehitysprojektien taustaoletuksena on konstruktionistinen näkemys journalismista. Käsitys siitä, että journalismi ei heijasta ympäröivää todellisuutta vaan rakentaa sitä aktiivisesti esimerkiksi näkökulmien ja sanavalintojen kautta, on jo pitkään ollut yksi vallitsevista paradigmoista journalismin tutkimuksessa. Sitä ei silti aina tutkimuksessakaan muisteta korostaa, että journalismin tavoin myös tutkimus osallistuu todellisuuden rakentamiseen. Tämän numeron julkaisemisen yhteydessä on jälleen keskusteltu esimerkiksi siitä, pitäisikö tutkimusteksteissä julkaista vihapuhe-esimerkkejä, jotka ovat analyysin kohteina (vrt. Media & viestinnän pääkirjoitus 41/2018). Yhtäältä esimerkit voivat olla tarpeen paitsi analyysin syventämiseksi myös siksi, että ne voivat auttaa ymmärtämään tässä ajassa tehtyä tutkimusta vielä vuosienkin päästä. Toisaalta vihapuheen toistaminen tutkimuksissa voi uusintaa ja normalisoida vallitsevaa keskusteluilmapiiriä ja toistuvasti vahingoittaa puheen kohteina olevia ihmisiä.

Sekä journalismin että tutkimuksen tekemisessä on tiettyjä perusoletuksia, jotka otetaan ikään kuin annettuina. Näistä emme aina itsekään välttämättä ole tietoisia. Väitän, että myös tutkimusta on mahdollista tehdä kuplassa, jonka sisältä on vaikea nähdä toisenlaisia tapoja hahmottaa maailmaa, yhteiskuntaa tai vaikka mediaa. Jos mietitään keinoja kuplan tunnistamiseksi ja siitä irrottautumiseksi, yksi keino on omien peruskäsitteiden tarkka avaaminen ja määrittäminen. Pystytessä on hyötyä siitä, että ihminen ja yhteiskuntatieteissä käsitteet ovat usein liukkaita ja monimerkityksisiä: niiden määrittely auttaa paikantamaan tutkimuksen ontologisia ja epistemologisia lähtökohtia.

Tässä numerossa kielen ja sanojen merkityksestä kertoo lisää Lauri Haapasen haastattelema medialogian professori Daniel Perrin, jonka mukaan ”sanat ovat jälkiä kielenkäyttäjän mentaalisista ja sosiaalisista rakenteista ja prosesseista”. Vähän samaan tapaan Mediyhteiskunta-blogissa (14.2.2019) Esa Väliaverronon kirjoittaa, että paitsi tutkimuksen apuvälineitä ”käsitteet ovat myös akateemisen kulttuurin toteemeja, jotka viestivät heimoon tai koulukuntaan kuulumisesta”. Hän pohtii kirjoituksessaan valemedian käsitettä, jonka käyttökelpoisuudesta mediatutkimukselle on ollut erimielisyyttä. Jotta voi valita, mihin heimoon milloinkin haluaa liittyä tai mistä irtisanoutua, on tunnettava käsitteiden ulottuvuuksia melko laajasti. Omien lähtökohtien tuntemus on myös edellytys toimivalle monitieteisyydelle tai rajoja ylittävälle yhteistyölle, jollaista

Perrinkin peräänkuuluttaa haastattelussa. Rajojen ylittäminen puolestaan on avain kuppilasta ulos astumiseksi.

Nykyisessä toimintaympäristössä myös median ja viestinnän ilmiöitä on tutkittava yhä enemmän monitieteisesti. Uutena päätoimittajana näkisin, että Media & viestintä voisi olla paikka, jossa tutkimuksen kuplia rikotaan vaikkapa avaamalla ja purkamalla silloin tällöin myös käyttämiämme peruskäsitteitä. Alan mielenkiinnolla perehtyä näihin kupliin yhdessä päätoimittajaparini Laura Ahvan ja toimitussihteerin Auli Harjun kanssa. Kiitokset väistyvälle päätoimittajalle Mari Maasilta ja toimitussihteerille Niina Uusitalolle, jotka ovat jättäneet meille perinnöksi entistä ehomman lehden. Konkreettinen esimerkki tästä on, että Media & viestintä nousi julkaisuluokituksessa kakkoskategoriaan eli on nyt alan johtavaa tasoa. Tätä tasoa pyrimme pitämään yllä. Tehtävässämme meitä auttaa osittain uusiutunut toimituskunta, johon kuuluvat akatemiaturkija Marko Ampuja Tampereen yliopistosta, yliopistonlehtori Salli Hakala Helsingin yliopistosta, tohtoriopiskelija Niko Hatakka Turun yliopistosta, projektitutkija Alekski Koski Jyväskylän yliopistosta, yliopistotutkija Minna Lammi Helsingin yliopistosta, yliopistonlehtori Mari Maasilta Lapin yliopistosta, tutkijatohtori Markus Ojala Helsingin yliopistosta, yliopistonlehtori Salla Poutiainen Helsingin yliopistosta, tohtoriopiskelija Minna Saariketo Aalto-yliopistosta, professori Tanja Sihvonen Vaasan yliopistosta, apulaisprofessori Marko Siitonen Jyväskylän yliopistosta, yliopistonlehtori Jonita Siivonen Svenska social- och kommunalhögskolanista ja tutkijatohtori Anne Soronen Vaasan yliopistosta.

Kirjallisuus

- Ahva, Laura & Hautakangas, Mikko (2018). Why Do We Suddenly Talk So Much About Constructiveness? *Journalism Practice* 12: 6, 657–661, special issue: Constructive Forms in Journalism. Guest-edited by Laura Ahva & Mikko Hautakangas. <https://doi.org/10.1080/17512786.2018.1470474>
- Hartikainen, Jarno & Saarikoski, Laura (19.2.2019). HS tuo erimieliset suomalaiset yhteen, jotta ymmärtäisimme toisiamme paremmin: Tule mukaan Suomi puhuu -tapahtumaan ja tapaa vastakohtasi. *Helsingin Sanomat* 19.2.2019.
- Hautakangas, Mikko; Ahva, Laura & Haara, Paula (2017). *Sovittelujournalismin käsikirja*. Tampere: Journalismin, viestinnän ja median tutkimuskeskus COMET. Saatavilla: www.sovittelujournalismi.fi (luettu 21.3.2019).
- Maasilta, Mari (2018). Tutkija tuulettaa päätään. Pääkirjoitus *Media & viestintä* 41(2018): 2, i–ii. Saatavilla: <https://journal.fi/mediaviestinta/issue/view/5192> (luettu 21.3.2019).
- Mast, Jelle; Coesemans, Roel & Temmerman, Martina (2019). Constructive journalism: Concepts, practices, and discourses. *Journalism* 20: 4, 492–503, special issue: Constructive Journalism. Guest-edited by Jelle Mast, Roel Coesemans & Martina Temmerman. <https://doi.org/10.1177/1464884918770885>
- Väliverronen, Esa (14.2.2019). Kaikki valheet eivät ole samanlaisia – #valeuutinen. Mediyhteiskunta-blogi. Saatavilla: <https://medykblog.wordpress.com/2019/02/14/kaikki-valheet-eivat-ole-samanlaisia-valeuutinen/> (luettu 21.3.2019).